

Osallistuva tutkimusmenetelmä

Koska opettajien ja sorrettujen maailmat ovat Latinalaisen Amerikan yhteiskunnissa yleensä erilaiset, tämä on huomioitava vapauttavan kasvatuksen sisällössä. Opetuksen sisältöjen oli oltava ihmisille tuttuja ja perustuttava heidän käyttämäänsä kieleen.

Näiden sisältöjen selvittämiseksi Paulo Freire käytti etnografiaa muistuttavaa kenttätutkimusta. Sen avulla hän oli tutustunut ihmisten paikallisiin olosuhteisiin ja arkiseen kielenkäyttöön jo Brasilian luku- ja kirjoitustaito-ohjelmissaan.

Tutkimusmenetelmän avulla selvitetään mahdollisimman tarkasti sosiaalisen todellisuuden rakenteet, jotka aiheuttavat sortoa, ja ihmisten maailmankuvan sisältö. Näistä tekijöistä muodostuvaa kokonaisuutta Freire nimittää ”temaattiseksi universumiksi” ja sen erillisiä ”generatiivisiksi teemoiksi”. Näiden avulla paikalliset ongelmat ja huolenaiheet tehdään näkyviksi, kehitetään kriittistä tietoisuutta ja luodaan edellytyksiä sortotodellisuuden muuttamiseksi. ”Ihmiset *nousevat* ajattelullaan *tukahduttavan* elämäntilanteensa yläpuolelle ja tulevat kyvykkäiksi *vaikuttamaan* todellisuuteensa, samalla kun se paljastuu heille.”ⁱ

Sortotodellisuuden ominaispiireiden selvittäminen tapahtuu siis dialogisesti paikallisten ihmisten kanssa. Menetelmä ”edellyttää, että teeman tutkijat ja ihmiset (joita pidettäisiin tavallisesti tällaisen tutkimuksen kohteina) toimivat *tutkijoina yhdessä*.”ⁱⁱ Freiren esittämän tutkimuksen lähtökohta oli ajatus, että tutkittavat eivät ole tutkimuksen passiivisia kohteita vaan he tulisivat siihen aktiivisesti mukaan ja osallistuisivat mahdollisuuksien mukaan myös tutkimuksen suunnitteluun.ⁱⁱⁱ

Freire mukaan tutkijoiden tulee olla sympaattisia havainnoitsijoita, jotka eivät tunkeudu ihmisten elämään vaan lähestyvät heitä ymmärtävällä asenteella. Ensin he järjestävät vapaamuotoisen tapaamisen, jossa paikalle saapuneille ihmisille kerrotaan

luku- ja kirjoitustaitohankkeen lähtökohdista ja siihen liittyvästä tutkimuksesta.

Samalla esitetään toive, että mahdollisimman moni tulisi mukaan avustamaan ”temaattista tutkimusta”. Näin saadaan vapaaehtoisia, joiden tehtävä on kerätä tietoja paikallisesta elämästä ja olla aktiivisesti mukana tutkimuksessa.

Tutkimushankkeen *ensimmäinen vaihe* eli kenttätö on vaativa, sillä tutkijoiden on opittava tuntemaan mahdollisimman perusteellisesti paikallisen yhteisön toimintakäytännöt, arvot, normit, kielen käyttötavat ja maailmankuvat. Tämä onnistuu, jos pystyy mahdollisimman tarkasti kirjaamaan kenttäkokemuksensa ja oppimaan kokemastaan. Samalla tutkijoiden on suljettava mielestään sortotodellisuuden luomat ennako-oletuksensa ja ajattelutapansa ja omaksuttava kriittinen maailmakatsomus.

Aineistonkeruuvaiheessa tutkijat ja vapaaehtoiset keräävät alueen ”koodit” eli mahdollisimman paljon informaatiota ihmisten elämästä, heidän puheestaan ja käyttämästään sanastosta eli siitä, ”miten he rakentavat ajatuksensa”. Lisäksi tutkijat havainnoivat paikallisen yhteisön toimintaa erilaisissa töissä, kokouksissa ja vapaa-ajalla, peleissä ja leikeissä sekä kodeissa silloin, kun se on mahdollista.^{iv}

Mitään olennaista ei saisi jäädä huomaamatta. Siksi tutkijat laativat huomioistaan raportteja, joista he keskustelevat omissa säännöllisin väliajoin järjestettävissä tapaamisissaan.

Näissä kerätyn tiedon analyysituloksissa, jotka ovat hankkeen *toinen vaihe*, jokaisen tutkijan keräämät havainnot tulevat verratuiksi ja tulkituiksi suhteessa muiden tutkijoiden keräämiin havaintoihin. Näin tutkijat luovat havainnoimastaan sosiaalisesta todellisuudesta täsmentyneitä tulkintoja. Niiden perustalta tehdään uusi havainnointikierron, jolloin tulkintoja voidaan tarvittaessa vielä korjata.

Parhaimmillaan tällainen toisiaan seuraavien tulkintojen kehä auttaa tutkijoita ja

vapaaehtoisia luomaan kokonaiskäsityksen alueen tilanteesta ja esittämään ne ristiriidat, jotka vaikeuttavat alueen ihmisten elämää.^v

Tehdyn aluekartoituksen, elämäntapojen ja käytetyn kielen analyysin perusteella tutkijaryhmä kokoaa tuloksensa oppimateriaaleiksi. Se tarkoittaa esimerkiksi kuvallisten esitysten, kuten diojen, filmikatkelmien tai julisteiden, valmistamista.

Oppimateriaalia käytetään vapauttavan kasvatuksen *kolmanteen vaiheeseen* kuuluvissa kulttuuri- ja tutkimuspiireissä (*círculos de cultura*), joissa keskitytään luku- ja kirjoitustaidon oppimiseen ja yhteiskunnallisen tiedostamisen syventämiseen.^{vi}

Paulo Freiren kuvaama tutkimusmenetelmä on tärkeä esikuva niille monille tutkijoille, jotka ovat kehittäneet toimintatutkimukseksi kutsuttuja tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuvien yhteistyömuotoja.^{vii}

Tällaisia kriittiseen paikallis-historiallisen tilanteen tiedostamiseen tähtäviä tutkimus- ja toimintamuotoja on Freiren jaottelun mukaan kahdenlaisia. Ensiksi on hankkeita, joissa opetellaan lukemisen ja kirjoittamisen perustaidot. Ne mahdollistavat kulttuuripiireihin osallistuvien opettajien ja oppilaiden yhteistoiminnan ja kulloisenkin tilanteen kriittisen tiedostamisen. Freiren mukaan ”tiedostaminen on tietoisien asenteiden syvenemistä, joka tyypillisesti aina seuraa, kun ihminen kykenee ajatuksellisesti ylittämään elämäntilanteensa.”^{viii}

Toiseksi on hankkeita, joissa osallistujien varsinainen historiallinen tietoisuus vahvistuu, joissa he kykenevät nousemaan renkitietoisuudestaan ja vaikuttamaan yhteiskunnallis-historialliseen todellisuuteensa. Ihmiset huomaavat, että he ”*voivat olla enemmän*, kun he eivät ainoastaan pohdi kriittisesti olemassaoloaan vaan myös toimivat sen muuttamiseksi”.^{ix}

Joskus resurssien puute voi estää vapauttavaan kasvatukseen kuuluvan tutkimusvaiheen toteuttamisen. Silloin on Freiren mukaan tärkeintä keskittää kriittisen tiedostamisen kehittäminen kulttuurin käsitteeseen, jota hän pitää vapauttavan kasvatuksen keskeisimpänä käsitteenä. ”Olivatpa ihmiset sitten maatyöläisiä tai kaupunkityöväestöä lukemaan oppimassa tai lukutaidon jälkeisessä koulutusohjelmassa, uuden tiedon etsintä (sanan instrumentaalisessa mielessä) lähtee kulttuurin käsitteen tarkastelusta.”^x Näin Freire tähdentää, että myös köyhät ihmiset luovat omaa kulttuuriaan ja ovat osa yhteiskuntaa, vaikka valtaeliitti ei sitä halua.

ⁱ Mt. 120. Kursivointi alkuperäisessä.

ⁱⁱ Mt. 117.

ⁱⁱⁱ Ks. Eskola 1982, 89, Suoranta & Ryyänen 2014, 118–119.

^{iv} Mt. 121–123.

^v Mt. 124.

^{vi} Mt. 134.

^{vii} Ks. esim. Reason & Bradbury 2008.

^{viii} Freire 2005, 120.

^{ix} Mt. 120. Kursivointi alkuperäisessä.

^x Mt. 134.